

Almáskert a hegyek között Természetvédelmi alapú közösségfejlesztés egy bükki faluban

*Beszélgetés Varga Sándornéval,
Mónosbél polgármesterével*

Mónosbél Heves megye északkeleti részén fekvő kicsiny település. Nemrég felfedezett helyi kincse egy különleges almáskert: az egykor elhanyagolt kert a szerviták által 1758-ban épített templom alatt található, és valamikor a rend gazdasági birtokához tartozott. A fák éveken keresztül nem termettek, nem lehetett tudni, milyen fajtákat őriznek. A jó levegő és a nyugalom mellett ez az almáskert lehet a falu fő vonzereje, amelynek rendbetétele és az idős, ősi almafajták megőrzése mellett egy példamutató közösségi kezdeményezés is elindult a településen.

Kelemen Éva: *Mit érdemes tudni Mónosbélről?*

Varga Sándorné: Mónosbél község a Bükk-hegység délnyugati lejtőjén, a Bükki Nemzeti Park határán, az Eger-patak kiszélesedő völgyében helyezkedik el. A falu keleti oldalán hirtelen emelkedő erdő borította hegyek – a János-hegy, a Hársas-tető, a Kis-szo-

ros-tető, valamennyien 500 méter fölötti csúcsokkal – szinte alpesi táj látványát és klímáját adják.

A település első okleveles említése 1261-ben történik Beel alakban, míg az 1332-37. évi pápai tizedjegyzék a Molnosbeel névalakot említi. A szállásbirtokos Bél nemzetség ősi birtokainak egyike volt, malmairól nevezték el Molnosbélnek, de Albél néven is emlegették. A Bél törzs emlékét még két település őrzi. Ami hajdan Középbél néven volt ismert, ma Béalpátfalva, Felbél pedig a mai Bükk-szentmárton.

A települést 1552-ben, Eger ostroma idején a törökök teljesen elpusztították. A XVII. században néhány család lakta, a század végén a Béky család birtokolta, de 1687-ben a török kiverésekor ismét elpusztult, s ettől kezdve két évszázadon keresztül csak puszta volt. A pusztai birtok szántóföldjeit, réteit, sertéshízlalásra alkalmas makkos erdeit, számos malmát a közbirtokosok a török időktől kezdve

béalpátfalvi gazdáknak adták bérbe, heteddézsma ellenében.

A XVIII. század elején Mónosbél-pusztá néven ismert, a Szabó család birtoka, a kevés számú lakosság pedig urasági cseléd. A család sírkertje ma is megtalálható a település temetőjében.

Mónosbél völgyi területe miocén üledék, déli lejtője homokkő, tűzköves mészkő, bővizű forrásokkal. Ez a karsztos Bükk magába fogadja a csapadékot, felszín alatti úton halad a karszt források

Az almáskert tavasszal

Érik az alma

A szerviták temploma

kig, majd a kis erek egyesülnek és a községen keresztül csörgedezik kisebb-nagyobb vízhozammal, befogadjához, az Eger-patakhoz. A patak neve korábban Mónospatak volt, utalva arra, hogy fontos energiahordozóként vízimalmokat, darálókat, kendertöröket hajtott. Sajnos a II. világháború után a régi malmok sorra megszűntek.

Mónosbél fontos építőanyagának és munkalehetőségnek számított az édesvízi mészkő. Nagy tö-

megben bányászták a település fölött lévő kőbányában. A hegy alatt és a környékén nagy mennyiségű víz található, ezért a robbantásos kitermelések veszélyessé váltak, s a bányászat csakhamar leállt. A környék vízellátását is ez a terület látja el. A mónosbéli Vízfőre telepített vízgyűjtő forrásainak átlagos vízhozama 1200 liter/perc.

A kitermelt mészkő – vagy, ahogy a helyiek nevezik: darázkő – könnyen munkálható, jó hőszigetelő építőanyag volt, egyetlen hátránya, hogy nem tűri a vakolatot. Mónosbélben és a közeli településeken ma is találni szép számban ebből épült házakat. A mónosbéli Béke út is ilyen, melyet régen Kő-sornak neveztek.

Ebből épült a község római katolikus temploma is 1785-ben, melyet a Szervita rend építtetett copf stílusban. Gazdasági birtoka volt itt a rendnek a XVIII. századtól. Vendégházat építettek a faluba érkező atyáknak, és még gyümölcsöskeretet is létesítettek. Az épület és a gyümölcsös ma is megtekinthető.

A XX. század elején a község mai területe még pusztá volt. Báró Wessely Károly tőkebefektetése nyomán kezdett megépülni az Eger-Putnok vasútvonala. Vele egy

időben a belpátfalvi cementgyár, az egercsehi szénbánya mónosbéli szénosztályozója, a tardosi kőbánya. Ezek által ipari munkalehetőség keletkezett. A létesítmények biztosították a lassan gyarapodó község lakóinak a megélhetést. Korábban állattartással is foglalkozott a település azon része, akik nem az iparban dolgoztak.

Mára a kőbánya, a szénosztályozó, a cementgyár is megszűnt. A falu képe is megváltozott, a régi épületeket fokozatosan felváltották az aktuális kor építészeti megoldásaival épült újszerű lakóházak.

Aki manapság Mónosbélbe látogat, az a Bükk lábánál egy igazi gyöngyszemre bukkan: alpesi klíma, csend, nyugalom, sokszínű növény- és állatvilág, vendégszerető emberek.

Jelenleg a település lakosság-száma 350 fő, több a nyugdíjas, kevesebb az aktív dolgozó. Munkalehetőséget kínál a településen a gyermekotthon, a fogyatékkal élő emberek számára fenntartott négy lakóotthon, valamint a helyi vállalkozók. Aki helyben nem talál megfelelő munkalehetőséget, az Egerbe vagy Belpátfalvára ingázik. Iskolai oktatás és óvodai-, bölcsődei ellátás Belpátfalva településen biztosított a gyerekek részére.

Egy fa, egy gyermek

Jelenleg a településen működik az Őszirozsa Nyugdijas Klub, ezen belül énekkar, valamint a település közbiztonsága érdekében a Polgárőr Egyesület.

K. É.: *Mióta polgármester Mónosbél községben?*

V. S.-né: 1990-ben kaptam először bizalmat Mónosbél község lakóitól a polgármesteri feladatok ellátására. Azóta minden választáson megszavaztak a lakók, így 26 éve irányítom a település életét. Igyekszem legjobb tudásom szerint munkálkodni és mindent megtenni annak érdekében, hogy kis községünk, – egyben szülőfalu is – épüljön, fejlődjön, az itt élők és az ide látogatók is jól érezzék magukat.

K. É.: *Milyen a település kulturális élete? Hogyan kapcsolódik be a lakosság a rendezvényekbe?*

V. S.-né: 1990 óta igyekszem nagyon odafigyelni, hogy élénk kulturális élet legyen a településen, hisz ez biztosítja az összetartást a lakosság körében, mivel oktatási intézményt ilyen kis településen nem lehet fenntartani, így a kulturális életre nagy szükség van.

Lehetőség szerint minden ünnepet megünnepelünk, így a rendezvényeink így követik egymást: kultúra napja, farsang, március 15., a magyar költészet napja, búcsú, családi nap, augusztus 20., Batul Fesztivál, nyugdíjas találkozó, mi-

kulás est, adventi gyertyagyújtás... végül betlehemes műsor december 24-én.

Kis településhez képest a lakosság aktívan részt vesz a rendezvényeken, bekapcsolódnak a rendezvényekkel kapcsolatos munkákba: fánkot és süteményt sütnek, alma puffancsot készítenek.

K. É.: *Mikor derült ki, hogy kincset rejt a templom alatt levő telek?*

V. S.-né: Hosszú ideig bérbé adva a kert, majd a bérleti szerződés lejártával észleltük, hogy a terület eléggé gazos és elhanyagolt. Ezért a Start közmunkaprogram keretében 2012-ben megpályáztuk az almáskert rendezését és kitakarítását. A feladatot elvégeztük, ek-

kor keresett fel a Bükki Nemzeti Park részéről Ilonczay Zoltán, aki elmondta, hogy már régen figyelte az almáskertben lévő fákat, és így kitakarítva látta meg, milyen kincset rejtgetett a kert. Őshonos fajták almái találhatóak a kertben.

K. É.: *Milyen források állnak a település rendelkezésére (pl. humán, anyagi) erre a feladatra?*

V. S.-né: Az almáskerthez a pénzügyi eszközöket, a folyamatos gondozást, fűnyírást, terület takarítást a költségvetésből biztosítjuk, hisz ilyen értéket óvni és gondozni kell, mert fontos a továbbadása az utódaink számára.

K. É.: *Honnan és milyen szakmai segítséget kapnak a kert megóvásához?*

V. S.-né: Bármilyen szakmai segítséget megkapunk Ilonczay Zoltán úrtól a Bükki Nemzeti Park részéről; de egyébként már az ország más részéről is megkerestek elhivatott személyek, s felajánlották a segítségüket.

K. É.: *Hogyan történik a kert gondozása?*

V. S.-né: A kertet a helyben foglalkoztatott dolgozókkal tartjuk

Irány az almáskert

rendben, de tavasszal a metszési munkálatokba besegítenek az egri Kertbarát Kör szakemberei is, akik minden évben szívesen látogatnak hozzánk.

K. É.: Ön szerint milyen közösségi értékkel bír a kert?

V. S.: Korábban, amíg gazos volt, a lehullott almát a lakosság szedte össze, nem tudva, hogy milyen értékesek ezek az almák, mert nincs permetezve, és nincs keresztezve más fajtákkal. Idén egy új hagyományt teremtettünk meg, amelyvel szeretnénk közelebb hozni a lakosságot a helyi értékünkhöz: az elmúlt évben született gyermekek szülei az ez évi Batul Fesztiválon először, leoltott facsemetéket ültettek el az almáskertben. Egy kis táblán felirat emlékeztet rá, hogy ki ültette, kinek és mikor. Ezt hagyományként minden évben a Batul Fesztiválon megtegyük, így ezzel a kert fáinak száma is szaporodik. Ezzel szeretnénk felhívni a gyerekek és a szülők figyelmét, hogy az őseink által megkapott értékeinket, óvni, védeni kell és tovább kell örökíteni az utókor számára is.

K. É.: Mit gondol, az elültetett fák növelik a településhez való kö-

Mindenki kíváncsi az ültetésre

tődésüket a családoknak, illetve a gyerekeknek?

V. S.-né: Biztos, hogy jobban fognak kötődni a családok a településhez és a település értékeihez, hisz az elültetett fákat egy kicsit magukénak is tudják. Ez igazolja a rendezvény óta eltelt idő, a szülők a gyerekekkel jó időben kísétnak megnézni a facsemetét, a kis táblát, sőt még a nagyszülők is kilátogatnak, hogy megvan-e még az unokájuk facsemetéje és a névtáblája.

K. É.: Mennyire jellemző a településen a környezettudatos gondolkodás?

V. S.-né: A település lakói korábban az iparban dolgoztak, csak a nagyszüleink idejében volt állattartás és növénytermesztés.

K. É.: Voltak-e, vannak-e nehézségek a kert megújításával, megőrzésével kapcsolatban?

V. S.-né: Amikor a tervet ismertették a település lakóival, mindenki örömmel fogadta az elhatározást, s azóta is, amikor találkozom a kert környékén a lakossággal, mindig örömmel nyugtázzák, hogy milyen jó is, hogy ilyen szép, rendezett, gondozott almáskertje lett a falunak

K. É.: Van-e érzékelhető helyi gazdaságélénkítő hatása a kertnek?

V. S.-né: A településre a közelmúltban költözött két vállalkozó: Sándor Tamás sajtókészítő mester, valamint Somogyi Sándor, aki a Soma-sonka vállalkozást tartja fenn. Mindketten támogatják a tevékenységünket, öregbítik az almáskert hírnevét, sőt a sajtókészítés során a helyi alma feldolgozásával készült termékeket és helyi elnevezésű terméket is árulnak.

Varga Sándorné köszönti a lakosokat

Ültetés

K. É.: *Terveznek-e további gazdaságélénkítő lépéseket tenni az almáskerthez kapcsolódóan?*

V. S.-né: Ugyan még nincs nagy termése az almáknak, de idővel szeretnénk a helyi vállalkozók bevonásával egy helyi piacot létesíteni, ahol a mi gyümölcsünket és az Ő termékeiket is árulni tudnánk.

K. É.: *Mennyiben járul hozzá a kert a helyi identitás erősítéséhez?*

V. S.-né: A település lakói is saját értéküknek tekintik az almáskertet, vigyáznak rá, felfigyelnek minden mozzanatra, ha valaki idegen meglátogatja, már azonnal jeleznek, óvják, féltik, nehogy valaki megrongálja.

K. É.: *Hogyan és mikor jött létre a már említett Batul Fesztivál? Milyen programelemei vannak?*

V. S.-né: Miután kitakarítottuk az almáskertet, és tudatosult bennünk, hogy milyen kincs mellett jártunk el hosszú évekig, elhatároztuk, hogy mindenképpen meg kell ünnepelni ezt a felfedezést, és emlékeztetessé kell tenni az utódainknak is. Ezért rendezük meg hogy minden évben az almáskert ünnepét, amely nevét az almáskertben található almafajtáról, a batul al-

máról kapta. A fesztivált idén negyedik éve rendezzük meg.

A fesztivál programjait mindig úgy állítjuk össze, hogy legyen benne helyi sajátosság, legyen közösségépítő szerepe, legyen a természettel kapcsolatos program, és legyen szórakozási lehetőség is. Minden évben kapható a hagyományos ételünk az alma puffancs, valamint alma lekvár, helyi termelők almás termékei. Új, közösségépítő hagyományként minden évben ekkor ültetik el az újonnan született gyermekek szülei a leoltott facsemetét. Valamint tovább visszük a hagyományos sütemény bemutató és kóstoló hagyományt: a település lakói minden évben 30-35 tálca süteménnyel készülnek a rendezvényre, melyet a résztvevők fogyaszthatnak el. Évről-évre van természettel-egészséggel kapcsolatos előadás, ez évben például Béky László természetgyógyász tartott előadást, ki ősi szálon kötődik a településhez: a XVII. században a Béky család birtoka volt a település.

K. É.: *Milyen eszközzel próbálják még a helyi identitást erősíteni, a települési közösséget fejleszteni?*

V. S.-né: Nagyon fontos, hogy minden korosztály, a lakosság és

a helyi vállalkozók is sajátjuknak érezzék a települést, a településen lévő értékeket, ezért újabb közösségek megszervezésén dolgozok. A cél a település lehető legtöbb lakóját bevonni a közösségi kezdeményezésekbe.

K. É.: *Milyen további terveket fontolgatnak az almáskert kapcsán?*

V. S.-né: A képviselő-testület a közeljövőben konkrét határozatot hoz az országos védetté nyilvánítási eljárás megindításáról. A védetté nyilvánítás után pályázati lehetőségeket kihasználva szeretnénk a helyi adottságokat tovább fejleszteni, a kertben található két pincét feltárni, kiépíteni, látogathatóvá tenni, a kertet körbekeríteni, megóvni az almákat a kárókozóktól.

Értelemszerűen szeretnénk a kert hírnevét továbbvinni, minél szélesebb körben terjeszteni, ezért jövőre terveim között szerepel a Batul Fesztiválra meghívni a településünkről elszármazottakat, és nekik is bemutatni a megörökölt értékünket.

A fák megszentelése

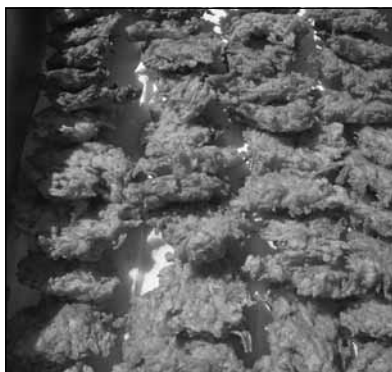

Árnyat is adnak a fák

Az interjúhoz kapcsolódóan a Bükki Nemzeti Park ökológiai szakreferense, Ilonczai Zoltán elmondta, hogy a mónosbélihez hasonló, pusztuló gyümölcsöskerteket nemcsak a fajták őrzése, hanem esztétikai, történeti értéke miatt is őrizni, revitalizálni kell. A mónosbéli almafák hatvan-nyolcvan évesek lehetnek, és a gondos metszés, kezelés után már a következő évben gazdag termést hoztak. Ezek az almák kisebbek, mint amilyeneket az üzletekben árulnak, de ízesek és illatosak. Az idén elültetett csemeték (az idős almafák oltványai) 4-5 év múlva fognak teremni. A kertben most megtalálható 28 almafa mindegyike a Bükk környékére

jellemző régi fajta (főleg batul, de van köztük Entz rozsmaring, aranypármen, hercegnő-, jonathán, sikulai), s az általuk őrzött génkincs értéke óriási! A megőrzött fajták évszázadok óta ellenálltak az időjárás szeszélyeinek, betegségeknek, ezért alapját képezhetik a változó éghajlati viszonyoknak ellenálló fajták nemesítéséhez. Terméseiket, ma már rég elfelejtett gasztronómiai és egyéb célokra hasznosították, így a korszerű táplálkozás, egyedi, táji termékek kiindulási alapanyagai is lehetnek.

Bővebb információt a kerttel kapcsolatban a <http://bnpi.hu/oldal/termeszetvedelmi-gyumolcse-szet-512.html> oldalon olvashat.

Borzas almás puffancs

VARGA SÁNORNÉ polgármester (Mónosbél). 1985-től a belápatfalvai Önkormányzat Gazdasági Műszaki Ellátószervezetének vezetőjeként dolgozott. 1990-től először főállása mellett társadalmi megbízatásban látta el a polgármesteri teendőket, majd később főállásban vállalta el a mónosbéli a polgármesteri feladatokat. Már 1990 előtt is, mint képviselő tevékenykedett az akkori vezetésben.

DR. KELEMEN ÉVA kulturális menedzser, földrajz–rajz szakos tanár. Tanulmányait az egri Eszterházy Károly Főiskolán, majd a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának tájvédő geográfus–földrajz tanár szakpárján végezte. Doktori fokozatát 2012-ben szerezte. 1999 óta dolgozik a közművelődés területén. Szakmai pályafutását Tiszazugi Földrajzi Múzeumban kezdte, majd az egri Művészetek Háza Nonprofit Kht. ügyvezető igazgatója volt. 2010-től az Egri Kulturális és Művészeti Központban dolgozott, mint szakmai igazgató. 2015-től a Nemzeti Művelődési Intézet Heves megyei irodájának módszertani referense.